

УДК 347.51

Гребенщикова Тетяна Аркадіївна,

здобувач кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

СУБ'ЄКТИ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ, ЩО ВИНИКАЮТЬ У ЗВ'ЯЗКУ ЗІ СТВОРЕННЯМ ЗАГРОЗИ ЗАВДАННЯ ШКОДИ

Постановка проблеми. Приступаючи до досліджень у цій сфері, слід зазначити, що визначення поняття зобов'язань, які виникають у зв'язку зі створенням загрози життю, здоров'ю, майну фізичної особи або майну юридичної особи, ЦК України не дає, хоча й встановлює право фізичної або юридичної особи вимагати усунення такої небезпеки (загрози) здоров'ю, життю або майну фізичної особи або майну юридичної особи, а також передбачає наслідки неусунення такої небезпеки особою, що її створила.

Таким чином, передбачається можливість виникнення зобов'язань між особою, майновим або особистим правам та інтересам якої загрожує небезпека (власник блага, зацікавлена особа), і особою, що таку небезпеку створила.

Однак, незважаючи на деяку подібність, зобов'язання, які виникають у зв'язку зі створенням загрози життю, здоров'ю, майну фізичної особи або майну юридичної особи, і зобов'язання, які виникають внаслідок завдання шкоди, мають низку істотних відмінностей, що стосуються об'єкта, підстав та умов їх виникнення, особливостей визначення конкретних правових наслідків тощо.

Метою статті є визначення і оцінка стану досліджуваної проблеми, виявлення та дослідження кола проблем, пов'язаних з виникненням зобов'язань, що виникають у зв'язку зі створенням загрози життю, здоров'ю, майну фізичної особи або майну юридичної особи, за цивільним законодавством України.

Виклад основного матеріалу. Зобов'язання, що виникають у зв'язку зі створенням загрози завдання шкоди, належать до недоговірних зобов'язань. При цьому вони є не деліктними зобов'язаннями в точному змісті цього слова, а можуть бути оцінені як нібито-деліктні зобов'язання, оскільки мають відмінності від деліктних правовідносин за різновидами, суб'єктним складом, підста-

вами та умовами виникнення, характером правових наслідків та ін.

Загальні положення стосовно суб'єктного складу зобов'язань містяться у ст. 1163 ЦК України. Зазначена норма Цивільного кодексу вказує на наявність таких видів суб'єктів у даних зобов'язаннях, які мають право вимоги, передбачаючи, що ними можуть бути: 1) фізична особа, життю, здоров'ю або майну якої загрожує небезпека; 2) юридична особа, майну якої загрожує небезпека.

Ця ж норма визначає і зобов'язаного суб'єкта, вказуючи, що вимога про усунення небезпеки може бути спрямована до того, хто її створює.

Отже, суб'єктами зобов'язань, що виникають у зв'язку зі створенням загрози життю, здоров'ю, майну фізичної особи або майну юридичної особи, виступають: особа, чиїм правам та інтересам створена загроза (кредитор); особа, яка створила небезпеку (боржник).

При зовнішній простоті формулювання у ст. 1163 ЦК України положень, які стосуються особистості однієї та інших сторін зазначених зобов'язань, потребують тлумачення з метою з'ясування наявності спеціальних вимог, що висуваються законом до кожної з них. Тому на питаннях характеристики суб'єктного складу зобов'язань, що виникають у зв'язку зі створенням загрози життю, здоров'ю, майну фізичної особи або майну юридичної особи, варто зупинитися детальніше.

Отже, уповноваженою стороною (кредитором) у зобов'язаннях, що виникають внаслідок створення загрози життю, здоров'ю, майну фізичної особи або майну юридичної особи, є суб'єкти, стосовно прав та інтересів яких існує реальна небезпека завдання шкоди сьогодні або в майбутньому. Це можуть бути як фізичні особи, так і юридичні особи [1].

Разом із тим, як слідує зі змісту ст. 1163 ЦК України, держава потерпілим суб'єктом у даному виді цивільно-правових зобов'язань виступати не може.

створення загрози протиправними діями чи бездіяльністю посадових або службових осіб державних органів, самих державних органів, судових та правоохоронних органів. Оскільки ці органи представляють державу, матеріальну відповідальність за їхні дії несе держава (ст. 1173 – 1176 ЦК України).

На таких самих засадах можуть стати боржниками Автономна Республіка Крим, органи місцевого самоврядування тощо (ст. 1173 – 1175 ЦК України).

Шкода, що виникла внаслідок неусунення загрози, відшкодована державою, у випадках відсутності вини посадової або службової особи державного органу, самим органом державної влади, органом дізнання, попереднього (досудового) слідства, прокуратури або суду надалі залишається на витратах державного бюджету [6].

Так само, шкода такого роду, відшкодована Автономною Республікою Крим, органами місцевого самоврядування тощо на підставах положень ст. 1165, 1173, 1174, 1175 ЦК України, залишається на витратах відповідного бюджету.

Якщо ж причиною виникнення загрози були винні дії або бездіяльність посадової або службової особи, то виникає питання, чи держава або інший суб'єкт, який відшкодував шкоду, після відшкодування шкоди набувають права регресу до винної у створенні небезпечної ситуації особи на підставі положень ст. 1165 та ст. 1191 ЦК України.

У цьому разі створення загрози життю, здоров'ю, майну фізичної особи або майну юридичної особи є не лише умовою виникнення відповідних зобов'язань, але одночасно слугує також і підставою виникнення зобов'язань відшкодування шкоди за регресним позовом між суб'єктом, що відшкодував шкоду, і особою, винною у створенні небезпеки.

Разом із тим, якщо для виникнення зобов'язань внаслідок створення загрози завдання шкоди достатньо самого факту створення такої загрози та її неусунення, то для виникнення зобов'язань відшкодування за регресним позовом необхідними також є покладення законом обов'язку відшкодування шкоди на певного суб'єкта, а, крім того, сам факт відшкодування шкоди за винну особу.

Однак, безумовне право регресного позову особи, яка відшкодувала шкоду, що виникла внаслідок неусунення загрози, до особи, що цю загрозу створила і не усунула, виникає лише у випадках, передбачених частиною першою ст. 1191 ЦК України.

Натомість, інші частини цієї статті передбачають дещо інші правила. Зокрема, право зворотної вимоги держави та інших суб'єктів публічного права, які відшкодували шкоду, до винної особи, згадується у частинах другій та третій ст. 1191 ЦК України.

Так, частина друга ст. 1191 ЦК України встановлює, що держава, Автономна Республіка Крим, територіальні громади, юридичні особи мають право зворотної вимоги до фізичної особи, винної у вчиненні злочину, у розмірі коштів, витрачених на лікування особи, яка потерпіла від цього злочину.

Згідно з частиною третьою цієї ж статті, держава, відшкодувавши шкоду, завдану посадовою, службовою особою органу дізнання, попереднього (досудового) слідства, прокуратури або суду, має право зворотної вимоги до цієї особи тільки у разі встановлення в її діях складу злочину за обвинувальним вирокком суду щодо неї, який набрав законної сили.

З наведених норм слідує, що право держави, АРК, територіальної громади на подання регресного позову до посадових та службових осіб, що створили загрозу життю, здоров'ю, майну фізичної особи або майну юридичної особи, істотно обмежене і можливе лише у тих випадках, коли зазначені посадові або службові особи вчинили злочин.

На нашу думку, таке вирішення цього питання не є оптимальним, оскільки практично виводить значну кількість осіб за межу відповідальності, перекладаючи тягар матеріальних витрат по відшкодуванню шкоди з винних осіб на витрати бюджету (тобто, фактично, на кошти, які належать народу, суспільству, жителям відповідної територіальної громади тощо).

Більш виправданим виглядає правило частини четвертої ст. 1191 ЦК України, яка передбачає неприпустимість регресного позову осіб, які відшкодували шкоду, створену особами, що не мали відповідного обсягу деліктоздатності.

Зазначена норма встановлює, що батьки (усиновувачі), опікун або піклувальник, а також заклад або особа, що зобов'язані здійснювати нагляд за малолітньою або неповнолітньою особою, які відшкодували шкоду, завдану малолітньою або неповнолітньою особою чи фізичною особою, яка визнана недієздатною, не мають права зворотної вимоги до цієї особи.

Виправданість такого вирішення цього питання слідує вже з самого призначення прав та обов'язків батьків (усиновителів) виховувати дітей та дбати про їхній розвиток (ст.150 – 155 Сімейного кодексу України)[7], опіки і піклування тощо як засобу влаштування та виховання дітей та турботи про них.

У кожному разі, визначаючи відповідача за регресним позовом держави, Автономної Республіки Крим, територіальної громади тощо, які відшкодували шкоду, до особи, чіими винними діями була створена небезпека, слід враховувати, що нею може бути тільки повністю дієздатна особа або у певних випадках неповнолітня особа, яка має достатнє майно для відшкодування завданої шкоди.

ЛІТЕРАТУРА

1. Харитонов Е.О. Гражданское право : учебник / Е.О. Харитонов, Н.А. Саниахметова – Х. : Одиссей, 2004. – 542 с.
2. Цивільне право України : підручник / Є.О. Харитонов, Н.О. Саниахметова. – К. : Істина, 2003. – 776 с.
3. Васькин В.В. Дифференциация гражданской правосубъектности: правовое положение несовершеннолетних : сб. науч. трудов / В.В. Васькин, Е.О. Харитонов. – Краснодар, 1985. – С. 12–15.
4. Гражданское право Украины. В 2-х частях. – Часть 1 / под общ. ред. А.А. Пушкина, В.М. Самойленко. – Х. : Основы, 1996. – 440 с.
5. Ніжинська І.С. Відшкодування шкоди, завданої незаконними діями правоохоронних органів, з державного бюджету України / І.С. Ніжинська // Право України. – 2002. – № 11. – С. 40–43.
6. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України / за ред. Ю.С. Червоного. – К. : Істина, 2003. – 215 с.
7. Михеева Л.Ю., Кузнецова И.М. Сущность опеки (попечительства) как формы устройства физических лиц // Проблемы гражданского, семейного и жилищного законодательства / отв. ред.В.Н. Литовкин. – М. : ОАО «Издательский дом «Городец», 2005. – С. 106–116.

Гребенщikова Тетяна Аркадіївна**СУБ'ЄКТИ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ, ЩО ВИНИКАЮТЬ У ЗВ'ЯЗКУ ЗІ СТВОРЕННЯМ ЗАГРОЗИ ЗАВДАННЯ ШКОДИ**

Стаття присвячена проблематиці визначення суб'єктивного складу зобов'язань, що виникають у зв'язку зі створенням загрози завдання шкоди, виникненню зобов'язань між особою, майновим або особистим правам та інтересам якої загрожує небезпека (власник блага, зацікавлена особа), і особою, що таку небезпеку створила.

Ключові слова: особа, суб'єкт, зобов'язання, завдання шкоди, відповідальність.

Гребенщikова Татьяна Аркадьевна**СУБЪЕКТЫ ОБЯЗАТЕЛЬСТВ, КОТОРЫЕ ВОЗНИКАЮТ В СВЯЗИ С СОЗДАНИЕМ УГРОЗЫ ПРИЧИНЕНИЯ ВРЕДА**

Статья посвящена проблематике определения субъективного состава обязательств, которые возникают в связи с созданием угрозы причинения вреда, возникновению обязательств между лицом, имущественным и личным правам и интересам, которому угрожает опасность (собственник блага, заинтересованное лицо), и лицом, которое такую опасность создало.

Ключевые слова: лицо, субъект, обязательство, причинение вреда, ответственность.

Grebenschikova Tatiana Arkadiivna**SUBJECTS OF OBLIGATIONS ARISING FROM THREAT OF CAUSING DAMAGE**

The article is about the definition of subjective obligations that arise in connection with the threat of damage. Occurrence of liabilities between the person, property and personal rights and interests whose is in danger (owner benefits, other persons) and the person who created such a danger.

Keywords: person, subject, obligation, harm, responsibility.